Suomen ympäristökeskus
Finlands miljöcentral
Finnish Environment Institute

Tutkimusprofessori Minna Kaljonen
Yhteiskunnan muutos/Oikeudenmukaisuus 5.2.2025 SYKE/2025/210

Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta
MmV@eduskunta.fi

Viite: Maa- ja metsätalousvaliokunta perjantai 7.2.2025 klo 09.00 / VNS 7/2024 vp / Lausuntopyyntö

Asia: **Valtioneuvoston selonteko YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030:n toimeenpanosta**

https://www.eduskunta.fi/pdf/VNS+7/2024

Suomen ympäristökeskuksen asiantuntijalausunto

Suomen ympäristökeskus kiittää mahdollisuudesta lausua Valtioneuvoston selonteosta kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030:n toimeenpanosta.

Viesti, joka selonteosta välittyy, on pysäyttävä. Maatalous- ja maankäyttösektorilla ilmastotavoitteiden saavuttaminen on ollut äärimmäisen vaikeaa (13), luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen pysäyttämiseksi on tehty toimia, mutta ne eivät ole olleet riittäviä ja lisäpanostuksia tarvitaan (15.5). Eteläisestä Suomesta ei löydy luonnon tilassa olevia vesistöjä, ja erityisesti pienvesien tila on uhattuna (6.3). Vaikka pitkällä aikavälillä Itämereen kohdistuva kuormitus on vähentynyt, Suomi ei ole viime vuosina pystynyt vähentämään kuormitusta merkittävästi (14.1) Ravitsemuksessa ylipainoisuus on iso kansanterveydellinen ja julkista taloutta rasittava ongelma (2.2). Maatalouden kannattavuudessa tuottajille on haasteita (2.3).

Kestävyysmurroksen edistäminen yhteiskunnassa sekä maa- ja metsätaloussektorilla vaatii johtajuutta, kokonaisvaltaista ja osallistavaa kehittämistä ja tietoperusteista päätöksentekoa. Suomessa valmistellaan kestävän ja kannattavan ruokajärjestelmän kokonaisuutta ja pitkän aikavälin strategiaa. On tärkeää, että kestävän kehityksen kipupisteisiin ja vahvuuksiin pystytään tarttumaan myös siinä. Valtioneuvoston selonteon kestävän kehityksen Agenda2030:n toimeenpanosta tulisi pystyä antamaan kokonaiskuva tilanteesta ja tarvittavista prioriteeteista myös tähän työhön. Nyt selonteko ei pysty luomaan tätä eteenpäin luotsaavaa kokonaiskuvaa vaan sortuu yksittäisten tekojen, toimien ja mittarien listaukseen. Selonteossa ei esitetä määrätietoisia tavoitteita, prioriteetteja, joihin tulevina vuosina tulisi keskittyä.

Suomen ympäristökeskus
Finlands miljöcentral
Finnish Environment Institute

Jatkossa selonteon tehtävää ja rakennetta onkin perusteltua miettiä uudelleen, jotta sen kyky luoda selkeä ja tietoon perustuva kokonaiskuva kestävän kehityksen kipupisteistä ja onnistumisista tarkentuu. Esitämme alla ehdotuksia kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030:n arvioinnin kehittämiseksi yleisesti ja sen jälkeen nostamme esiin huomioita maa- ja metsätalouden alaan liittyvistä kestävän kehityksen tavoitteista ja niiden saavuttamisesta.

Arvioinnin kehittäminen

Selonteossa kestävyystarkastelun lähtökohtana on viisi kestävyyspilaria (luku 1), mikä ohjaa Agenda 2030 -tavoiteohjelman toimeenpanoa keskittymään kestävyyspilareiden keskinäiseen tasapainottamiseen. Tässä lähestymistapana ongelmana on, että se tulkitsee yhteiskunnan nykyisen tilan jo tasapainoiseksi. Valtionhallinnon tulisi rohkeammin määritellä ekologiselle ja sosiaaliselle kestävyydelle selkeät rajat sekä nämä huomioivat mittarit ja arviointitavat, joiden kehykseen lainsäädännössä määriteltävien velvoitteiden ja tavoitteiden on asetuttava. Taloudellinen, inhimillinen ja kulttuurinen kestävyys tarjoavat mahdollisuudet ihmisten toimeliaisuudelle ekologisia ja sosiaalisia rajoja kunnioittaen.

Tämänkaltainen vahvan kestävyyden mukainen kehys tarjoaisi kestävän kehityksen arvioinnille vankemman ja päämäärätietoisemman pohjan. Selonteossa tulisi 169 alatavoitteen sijaan keskittyä 17 päätavoitteen ja niiden keskinäisriippuvaisuuksien tarkasteluun, vahvan kestävyyden kehyksen mukaisesti. Näin olisi mahdollista nostaa näkyvästi esiin kaikkein oleellisimmat onnistumiset ja lisätoimien tarpeet ja jättää yksityiskohtaisempi arviointi VNR-raportointiin YK:lle sekä VNK:n kestävyysarviointeihin. Nykyisessä esitystavassa riskinä on, että 169 alatavoitetta tulevat käsitellyksi epäsystemaattisesti ja osin satunnaisesti yksittäisiä toimia esiin nostaen. Selonteon tietopohjassa silmiinpistävää on, että Tilastokeskuksen koordinoimia virallisia Suomen YK-indikaattoreita ei hyödynnetä, vaikka niiden olemassaolo lyhyesti mainitaan (s.76).

Kestävän kehityksen raportointia ja seurantaa on tärkeää kehittää yhdessä valtioneuvoston kanslian kestävyysarvioinnin kanssa (s 76) kestävyysmurroksen johtajuutta ja tavoitteenasettelua vahvistaen. Katsetta on suunnattava myös yli vuoden 2030 ja yli hallituskausien.

Suomen Agenda2030:n toimeenpanosta julkaistun arvioinnin mukaan Agenda2030:n tavoitteita ei huomioida riittävästi säädös- ja budjettivalmistelussa (s.75). Tämä on keskeinen puute, joka on syytä korjata. Hallitusohjelman kirjaus kokonaiskestävyyden indikaattoreista, jonka avulla seurata BKT:n rinnalla kokonaiskestävyyttä eli hyvinvointia, talouden kannattavuutta ja ympäristön tilaa on tärkeä askel tähän suuntaan. Kokonaiskestävyyttä kuvaavan toimintamallin kehittäminen on tärkeää, jotta vahvan kestävyyden ymmärrystä saadaan integroitua myös valtionhallinnon budjetointiin. Kestävyyspaneeli (2024) on yhdessä Tilastokeskuksen ja Suomen ympäristökeskuksen kanssa koonnut oman esityksensä kokonaiskestävyyden indikaattoreiksi, joka auttaa kirkastamaan kokonaiskuvaa. Ekosysteemitilinpito on myös tärkeä keino, jonka avulla kokonaiskestävyyden huomioimista voidaan vahvistaa.

Kestävyysmurroksen edistäminen ekologista ja sosiaalista kestävyyttä vahvistaen tukee yhteiskunnan ja kansalaisten resilienssiä ja kokonaisturvallisuutta. Kestävyyden ja turvallisuuden yhtäaikainen tarkastelu on toinen toistaan täydentävää. Kestävää energia- ja ruokaturvaa parantamalla edistämme myös huoltovarmuutta.

Kestävän kehityksen politiikan onnistumisen yksi perusedellytys on eri toimijoiden mahdollisimman laaja-alainen osallistuminen. Epäselväksi jää, missä määrin koko yhteiskunnan osallisuus

Suomen ympäristökeskus | Finlands miljöcentral | Finnish Environment Institute
Latokartanonkaari 11 | 00790 Helsinki | FINLAND
+358 295 251 000 | mailto: kirjaamo@syke.fi | Y-tunnus 0996189-5 | **syke.fi**

toteutuu kahden toimikunnan, kahden nuorten työryhmän ja yhden asiantuntijapaneelin kautta (s. 74). Selonteossa tulisi arvioida, riittävätkö näille toimijoille annetut voimavarat koko yhteiskunnan osallisuuden varmistamiseen. Erityisesti heikoimmassa asemassa olevien ryhmien äänen kuuluvuus päätöksentekoon on selvä riski.

Selonteossa nostetaan myös useassa kohtaa esiin hallituksen panostukset TKI-toimintaan. On myös varmistettava vahva tuki tietoperusteiselle päätöksenteolle osana valtionhallinnon omaa TKI-resurssointia. On tärkeää myös turvata tiedepaneelien itsenäisyys ja toimintaresurssit tulevaisuudessa, ml kestävän kehityksen toimikuntaa tukevan kestävyyspaneelin.

Tavoite 2. Poistaa nälkä, saavuttaa ruokaturva, parantaa ravitsemusta ja edistää kestävää maataloutta

Tavoitteen 2 osalta selonteossa todetaan, että Suomessa aliravitsemus on lähes olematonta, sen sijaan ylipainoisuus on iso kansanterveydellinen ja julkista taloutta rasittava ongelma. Selonteossa ei kuitenkaan listata mitään toimia ylipainoisuuden vähentämiseksi. Selonteossa mainitaan, että kansalliset ravitsemussuositukset päivitetään Pohjoismaisten suositusten mukaisiksi. Uudet kansalliset ravitsemussuositukset julkaistiin marraskuussa 2024. Tämä tieto on päivitettävä selontekoon ja esitettävä miten hallitus aikoo panostaa ravitsemussuositusten toimeenpanoon eri toimijoiden keskuudessa. Suositusten proaktiivinen jalkauttaminen on kansanterveyden ja ylipainon vähentämisen kannalta tärkein toimi, johon on tärkeää suunnata toimia sekä julkisella (valtio, kunnat), yksityisellä (kauppa, teollisuus, ravintolatoiminta) että kolmannella (järjestöt) sektorilla.

Selonteko mainitsee suomalaisten ravitsemuksen haasteeksi suolan kulutuksen. Haasteita liittyy myös merkittävästi tyydyttämättömien rasvojen, täysjyväviljojen, palkokasvien, kasvisten ja hedelmien sekä punaisen ja prosessoidun lihan kulutukseen. Sekä miehet että naiset syövät liian vähän täysjyväviljaa, kasviksia ja hedelmiä. Uusi punaista ja prosessoitua lihaa koskeva enimmäissuositus on 350 g viikossa, johon suomalaisilla on vielä matkaa. Kestävä ja terveellinen ruokavalion edistäminen vaatii pitkäjänteistä tavoitteellista toimintaa julkiselta hallinnolta, ja vahvempaa yhteistyötä eri ministeriöiden (MMM, STM, YM, TEM) välillä. Terveydeksi ohjelman toimet ja resurssointi on tärkeää myös terveellisen syömisen edistämisen kannalta.

Julkiset ruokapalvelut ovat ravitsemussuositusten toimeenpanossa tietenkin tärkeässä asemassa. Kuntien resurssit kestävän ja laadukkaan kouluruoan kehittämiseen on taattava, varsinkin kun yhä useampi yläkoululainen jättää kouluruoan syömättä. Laadukas kouluruoka on myös investointi kansanterveyteen, nuorten jaksamiseen ja mielenterveyteen.

Ruokavaliota koskevat haasteet tarjoavat mahdollisuuden myös suomalaiselle tuotannolle. Kasviproteiiniarvoketjuja vahvistamalla voidaan myös parantaa kotimaisen kasviproteiinien saatavuutta teollisuudelle, julkisille ruokapalveluille ja kuluttajille. Selonteossa tätä yhteyttä ei nosteta lainkaan esiin. Kasviproteiinien tuotannolle ja kulutukselle onkin luotava pitkän aikavälin tavoitteet ja kehittämistoimet osana Maa- ja metsätalousministeriössä valmistelussa olevan Kestävä ja kannattava ruokajärjestelmä kokonaisuutta ja pitkän aikavälin ruokastrategiaa. Kasviproteiiniarvoketjujen vahvistaminen vaatii myös mittavaa investointipakettia tuotantoon ja jatkojalostukseen. Kasviproteiinien tuotannon keskimääräinen omavaraisuusaste on tällä hetkellä 72 %, ja palkokasveilla vain 54 %. Kasviproteiinien tuotantoon liittyykin paljon kasvupotentiaalia. Tuotantoa olisi mahdollistaa kasvattaa hyödyntämällä kasviproteiinit täysimääräisesti viljelykierrossa, kasvinjalostuksella ja lukuisilla muilla tuotantoteknisillä toimilla. On arvioitu, että nykyisillä

Suomen ympäristökeskus | Finlands miljöcentral | Finnish Environment Institute
Latokartanonkaari 11 | 00790 Helsinki | FINLAND
+358 295 251 000 | mailto: kirjaamo@syke.fi | Y-tunnus 0996189-5 | syke.fi

keskisadoilla viljelykiertoa maksimaalisesti hyödyntäen palkokasvien ja öljykasvien tuotanto voisi kolminkertaistua nykyisestä. Myös maataloustukien investointitukia ja kansallisia erikoiskasvipalkkioita tulisi suunnata vahvemmin kasviproteiinien huoltovarmuuden vahvistamiseen. Luonnonvarakeskuksen selvityksen mukaan ruokasektorin arvonlisän suurin kasvupotentiaali löytyy kasviproteiineista ja solumaataloudesta. Potentiaalin toteutumiseksi tarvitaan TKI-investointeja uusiin kasviproteiinituotteisiin ja kasvien jalostukseen ja tämän lisäksi julkisia ja yksityisiä investointeja jalostuskapasiteetin vahvistamiseksi sekä vientipanostuksia.

Kaiken kaikkiaan on tärkeää, että vahvan kestävän kehityksen tavoitteet ohjaavat pitkän aikavälin ruokastrategiaa. Strategiassa on varmistettava, että suomalainen ruokajärjestelmä tuottaa terveellistä ja ekologisesti kestävää ruokaa kansalaisille. Strategia tarjoaa mahdollisuuden priorisointeihin ja korjausliikkeisiin, ruoan tuotannon kannattavuutta parantamalla. Strategian valmisteluun on osallistettava laajasti ruokajärjestelmän eri toimijoita ja kansalaisia. Tämä vahvistaa inhimillistä ja kulttuurista kestävyyttä.

Tavoite 6. Varmistaa veden saanti ja kestävä käyttö ja sanitaatio kaikille

Vettä koskevan kestävän kehityksen osalta Suomelle keskeisimmät alatavoitteet ovat 6.3, 6.5, 6.6 ja 6.a ja 6.b. Useat esitetyt toimet ovat oikeansuuntaisia, mutta niiden suuruusluokka suhteessa haasteiden mittakaavaan jää riittämättömäksi. Monet hallitusohjelman kirjaukset eivät ole myöskään vielä edenneet toteutukseen.

Vesiteemassa on huomattavia synergiaetuja mm. maankäytön vaikutusten hallinnassa ja jatkumossa latvavesistä merelle asti. Toimenpiteiden mittaluokka edellyttää kuitenkin rakenteellisia muutoksia sekä maatalouspolitiikassa että infrastruktuurissa:
(1) ravinnekuormituksen riittävä vähentäminen edellyttää, että lantaa tulee kierrättää, siitä tuottaa biokaasua (synergiaetu myös ilmastonmuutoksen torjuntaan) ja keinolannoitusta korvata lantapohjaisilla kierrätyslannoitteilla.
(2) orgaanisen aineen (ml. humus) kuormitus pitää saada laskuun erityisesti metsätalousvaltaisilla valuma-alueilla. Tämä voidaan tehdä synergiassa metsä- ja suoluontotyyppien ennallistamisen kanssa. Järvien ja rannikon paheneva ruskettumiskehitys saadaan taittumaan, mikä lisää virkistyshyötyjä ja ennallistaa ruskettuneita vesiluontotyyppejä.
(3) vaelluskalojen esteitä (pieniä ja suuria) on purettava, jos niiden muu käyttö on vähäinen. Kalatiet ovat toissijainen ratkaisu, koska niiden vaikutus ei vastaa samaa kuin purettu vaelluseste. Kantojen annettava elpyä ennen kalastuksen aloittamista. Tämä ennallistaa sekä joki-, järvi- että meriekosysteemejä ja tuottaa virkistyskäyttö- ja kalastushyötyjä.

Suomen merkittävää roolia rajavesistöyhteistyön ja sitä koskevien sopimusten sekä vesidiplomatian edistäjänä tuodaan oikeutetusti esiin – näissä teemoissa Suomi on ollut ja Suomella on jatkossakin edellytykset olla kokonaan isompi toimija kansainvälisesti. Tuloksekas vesidiplomatiatoiminta vaatii kuitenkin pitkäjänteistä resursointia. Tutkimuslaitokset, yksityinen ja kolmas sektori tarjoavat tärkeää asiantuntijatukea vesidiplomatian toimeenpanossa diplomaattikunnalle ja eri hallinnon aloille. Vesi diplomatian kärkenä avaa väyliä myös energia-, maankäyttö-, ekosysteemi- ja ihmisoikeuskysymyksien käsittelyyn.

Vesialan kehitysyhteistyössä on yksityisen sektorin ratkaisujen ohella kriittistä varmistaa tuki hallinnon kehitykselle ja paikalliselle osaamisen kehittämiselle: teknologiset ratkaisut eivät toimi tyhjiössä, vaan niiden tuloksellisuus ja kestävyys vaatii toimivan sääntely-ympäristön ja paikallista osaamista ja omistajuutta.

Suomen ympäristökeskus | Finlands miljöcentral | Finnish Environment Institute
Latokartanonkaari 11 | 00790 Helsinki | FINLAND
+358 295 251 000 | mailto: kirjaamo@syke.fi | Y-tunnus 0996189-5 | syke.fi

Suomalaisten kulutuksen vesijalanjäljestä viestimällä ja yrityksille suunnatun vesivastuusitoumuksen avulla on onnistuttu nostamaan suomalaisten tietoisuutta vesikysymyksistä ja tuotannon ja kulutuksen kansainvälisestä jalanjäljestä. Kulutuskäyttäytymisen muutoksessa veden näkökulmasta sekä yritysten kansainvälisten tuotanto- ja hankintaketjujen vesivastuullisuudessa, eli ketjuja koskevien vesiriskien ymmärryksessä, riskien hallinnassa ja kestävien ja oikeudenmukaisten käytäntöjen kehittämisessä, on kuitenkin edelleen huomattavasti parannettavaa. Vesikysymykset kytkeytyvät vahvasti ilmastonmuutoksen hillintään ja sopeutumiseen, luontokadon ehkäisyyn ja ihmisoikeuksiin. Näitä eri kestävän kulutuksen ja yritysvastuun haasteita ei tule tarkastella erillään, vaan kehittää niihin yhteisiä ratkaisuja. Toimialatason strategisen kehitystyön avulla voidaan saavuttaa merkittäviä synergia- ja skaalaetuja, mutta vesivastuullisuuden edistäminen vaatii myös uusia ohjauskeinoja.

Tavoite 13. Toimia kiireellisesti ilmastonmuutosta ja sen vaikutuksia vastaan

Suomi on jäämässä ilmastotavoitteistaan. Suomelle EU:ssa sovitut ilmastotavoitteet sekä Suomen kansallisen ilmastolain tavoitteet ja kansalliset ilmastosuunnitelmat ovat perustuneet siihen, että hoidetun metsämaan hiilinielu pysyy jatkuvasti suurena. Metsien hiilinielu on kuitenkin viime vuosina pienentynyt ja maankäyttösektori on nettotasolla muuttunut jopa päästölähteeksi joinain vuosina. Jos Suomi ei saavuta sille asetettuja tavoitteita, tulee sen ostaa LULUCF- ja taakanjakosektorin yksikköjä muista EU-jäsenmaista velvoitteidensa täyttämiseksi. Merkittävä riski on myös, että velvoite siirtyy rangaistuskertoimella taakanjakosektorille, jolla olisi merkittäviä taloudellisia vaikutuksia (s. 58-59).

Lisätoimia tarvitaan huomattavasti, jotta Suomi saavuttaa ilmastotavoitteensa. Selonteko sivuuttaa mahdolliset lisätoimet kokonaan, tai niiden kerrotaan olevan valmistelussa esim. keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelman osalta. Mainittu ACE-Life hanke, tai toimialojen vähähiilisyystiekartat ja kuntien ilmastosuunnitelmat eivät yksin pysty saavuttamaan Suomen ilmastotavoitteita, jos lainsäädäntö kannustaa toimijoita toiseen suuntaan.

Maatalouden päästöjen vähentämiseen kustannustehokkaimmat toimet löytyvät turvemailta, joista muodostuu yli puolet maatalouden kokonaispäästöistä, vaikka niiden osuus peltoalasta on vain 11 %. Pääministeri Orpon hallituksen budjettileikkaukset esim. kosteikkoviljelyn tukeen ovat olleet sekä ilmaston että talouden kannalta huonosti kohdennettuja. Maataloustukien (CAP:n kansallinen strategiasuunnitelma) toimet eivät nykyisessä muodossa riitä vastaamaan maatalouden päästövähennystavoitteisiin. Alan reilun siirtymän tueksi on tärkeää luoda selkeä toimintaohjelma turvemaiden päästöjen vähentämiseksi. Luonnonvarakeskuksen julkaisema turvepeltojen käytön tiekartta viitoittaa suuntaa ja tutkimustietoa eri ohjauskeinojen vaikuttavuudesta on kertynyt jo paljon. Tutkimusarvioiden mukaan turvemaiden päästövähennystoimet eivät heikennä kansallista ruokaturvaa.

Selonteko siivuttaa kokonaan ilmastonmuutokseen sopeutumisen tarkastelun. Jatkossa onkin entistä tärkeämpää tarkastella ilmastonmuutokseen sopeutumisen ja hillinnän toimia yhdessä, siten että ne tukevat toinen toisiaan. Tämä auttaa myös vahvistamaan yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta.

Suomen ympäristökeskus | Finlands miljöcentral | Finnish Environment Institute
Latokartanonkaari 11 | 00790 Helsinki | FINLAND
+358 295 251 000 | mailto: kirjaamo@syke.fi | Y-tunnus 0996189-5 | **syke.fi**

Suomen ympäristökeskus
Finlands miljöcentral
Finnish Environment Institute

Tavoite 14. Suojella maaekosysteemejä. palauttaa niitä ennallleen ja edistää niiden kestävää käyttöä, edistää metsien kestävää käyttöä, pysäyttää maaperän köyhtyminen ja luonnon monimuotoisuuden häviäminen

Hallituksen pyrkimys turvata luontopääoman säilymistä osana vastuullista talouspolitiikkaa ja edistää luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen pysäyttämistä on tärkeä ja oikeansuuntainen. Selonteko summaa, että luonnon monimuotoisuuden edistämiseksi on tehty toimia, mutta koska tavoitetta ei ole saavutettu, toimien tehostamista ja lisäpanostuksia tarvitaan. Selonteossa listatut hallituksen tavoitteet ja toimet perustuvat pitkälti vapaaehtoisuuteen, etenkin METSO ja Helmi-ohjelmien rooli korostuu. Selonteossa tunnistetut toimet eivät luo kunnianhimoista polkua lisätoimenpiteistä. Esimerkiksi vanhojen ja luonnontilaisten metsien turvaamiseen sitoudutaan kansallisten kriteerien mukaisesti, joten kriteereiden määrittely on keskeinen myös kunnianhimon tason näkökulmasta. Lisäksi yksityisen sektorin toimet ja luonnon monimuotoisuuden laaditut tiekartat on tunnistettu luontokadon pysäyttämisen kannalta tärkeiksi, mikä onkin toimenpiteiden toteutuksen kannalta erityisen tärkeää. EU:n ennallistamisasetus sivuutetaan nopeasti vain maininnalla toimeenpanon valmistelun aloittamisesta. Ennallistamisasetuksen toimeenpanon roolia selonteossa kannattaisi vahvistaa, koska sillä on merkittäviä mahdollisuuksia edistää kestävyystavoitteita kokonaisvaltaisesti eri elinympäristötyyppien yli.

Lausunnon valmisteluun osallistuivat tutkimusprofessori Minna Kaljonen, johtava tutkija Jari Lyytimäki, yksikönjohtaja Riikka Paloniemi ja johtava tutkija Suvi Sojamo.

Lähteet

Kestävyyspaneeli (2024). Kestävän talouden mittarit Suomelle. Kestävyyspaneelin taustamuistio 1/2024.

Jakelu: MmV@eduskunta.fi
Kopio: kirjaamo@syke.fi